

Ks. Kazimierz Pek*
WT KUL, Lublin

MARIOLOGIA JÓZEFA KUDASIEWICZA DLA KOŚCIOŁA W POLSCE

Biblijne badania ks. Józefa Kudasiewicza (1926-2012), profesora z KUL, przyczyniły się do wyjaśnienia lub wypromowania ważnych zagadnień mariologicznych. Jego uwrażliwienie teologiczne uwarunkowane było pobożnością maryjną w Polsce i nauczaniem Vaticanum II. Przekonywająco uzasadnił potrzebę uprawiania mariologii eklezjotypicznej. Maryja jest proroczo zapowiedziana w Starym Przymierzu jako Córa Syjonu. Nowe Przymierze ukazuje ją jako Ikonę Kościoła. Dla lepszego poznania godności i funkcji Matki Pana służy dewiza: „przez Jezusa do Maryi”. Był do niej przekonany Jan Paweł II. Kudasiewicz podał jej uzasadnienie biblijne. W swym dorobku mariologicznym zostawił medytacyjny komentarz do wszystkich tekstów biblijnych o Marii. Refleksje prowadził w kontekście życia Kościoła w Polsce. Doszedł w ten sposób do sformułowania wielu postulatów (często niepopularnych) właściwego kształtowania pobożności maryjnej.

W 2007 roku prof. S.C. Napiórkowski OFMConv zwrócił się do ponad 300 teologów w Polsce z zapytaniem: „Teologu polski, co sądzisz o swojej twórczości?”. Chodziło o samoocenę swojego dorobku, czyli wskazanie najważniejszych tez i publikacji. Na inicjatywę emerytowanego profesora KUL odpowiedziało 122 naukowców. Wśród nich znalazł się ks. prof. J. Kudasiewicz. W autoreferacie wskazał na następujący obszar badań: „ewangelie synoptyczne w aspekcie historycznym, literackim i teologicznym, teologia biblijna Nowego Testamentu ze szczególnym uwzględnieniem mariologii”¹. Po tym wstępie, zaznaczył, że spośród jego 15 książek i ponad 200 artykułów tylko 3 książki zasługują na szczególną uwagę. Wśród nich wymienił książkę pt. *Matka Odkupiciela*, która miała dwa wydania w latach 1991 i 1996². J. Kudasiewicz potwierdził i rozwinął to stanowisko

* Ks. dr hab. Kazimierz Pek – prof. KUL, kierownik Katedry Pneumatologii, Eklezjologii i Mariologii WT KUL.

¹ S.C. Napiórkowski, *Teologu polski, co sądzisz o swojej twórczości*, Niepokalanów 2007, s. 165.

² Tamże, s. 165, 167-168.

w wywiadzie, który się ukazał w 2002 roku³. Publikacja zawiera również wybór jego prac mariologicznych, których liczba tylko nieznacznie wzrosła do 2013 roku, kiedy zorganizowano sesję poświęconą jego twórczości⁴. Biblista z KUL życzy sobie, aby zwrócono uwagę na jego mariologię. Lektura jego prac pozwala potwierdzić, że życzenie to jest w pełni uzasadnione.

UWARUNKOWANIA MARIOLOGII JÓZEFA KUDASIEWICZA

Nie tylko mariologia, ale cała teologia lubelskiego biblisty była ukierunkowana na życie. Miał on zatem świadomość, że na kształt jego twórczości wpływała już pobożność ludowa. Wychowywał się w rodzinie katolickiej. Parafię swoją nazywał maryjną, gdyż w kościele znajdował się obraz Matki Bożej z wotami. Pielgrzymował też do sanktuarium maryjnego w Piotrkowicach Chmielnickich. Zauważył jednak po latach, że duszpasterze promowali nabożeństwa maryjne, a szczególnie stawiano na modlitwę różańcową, która była postrzegana „prawie jak sakrament Maryi”⁵.

³ J. Kudasiewicz, *Biblijna droga pobożności maryjnej*, Kielce 2002.

⁴ *Matka naszego zawierzenia*, WDr 8 (1980), nr 8, s. 45-56; *Biblijne korzenie mariologii*, AK 80 (1988), nr 475, s. 361-380; *Testament Jezusa (J 19,25-27). Nowe trendy interpretacyjne*, RTK 37 (1990), z. 1, s. 49-61; *Kult Ojca w Duchu i prawdzie a szczególnie cześć Maryi*, w: *Nauczycielka i Matka*, red. S. Napiórkowski, Lublin 1992, s. 250-284; *Biblijne podstawy mariologii eklezjotypicznej*, w: *Matka Jezusa wśród pielgrzymującego Kościoła*, red. J.S. Gajek, K. Pek, Warszawa 1993, s. 39-76; *Maryja a Kościół*, RT 40 (1993), z. 6, s. 31-34; *Matka Odkupiciela*, Kielce 1996; *Biblijne spojrzenie na Matkę Jezusa w ujęciu Katechizmu Kościoła Katolickiego*, w: *Maryja w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, red. S.C. Napiórkowski, B. Kochaniewicz, Kraków 1996, s. 21-31; *Dziewica słuchająca i rozważająca*, „Pastores” 8 (2000), nr 3, s. 111-119; *Dziewica modląca się*, „Pastores” 9 (2000), nr 4, s. 109-116; „*I od tej godziny uczeń wziął Ją do siebie*” (J 19,27b), w: *Pan moim światłem. Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Jerzego Chmiela*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2000, s. 205-213; „*Mąż Jej Józef, który był człowiekiem sprawiedliwym i nie chciał narazić Jej na zniesławienie*” (Mt 1,19), w: *Wszystko czynię dla Ewangelii. Księga pamiątkowa ku czci O. Prof. Hugoliona Langkammera*, red. ks. G. Witaszek, Lublin 2000, s. 221-228; *Biblijna droga pobożności maryjnej* (wywiad), „*Salvatoris Mater*” 3 (2001), nr 2, s. 239-280; *Dziewica prosząca*, „Pastores” 10 (2000), nr 1, s. 108-120; *Jasnogórskie śluby Narodu dziś*, „Gość Niedzielny” 2001, nr 17, s. 11; *Dziewica trwająca na modlitwie*, „Pastores” 13 (2001), nr 4, s. 116-126; *Teologia i duchowość dziewictwa Maryi w świetle Pisma Świętego*, w: *In Christo Redemptore. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Jerzego Misiurka*, red. J.M. Popławski, Lublin 2001, s. 151-162; *Dziewica rodząca*, „Pastores” 14 (2002), nr 1, s. 117-126; *Dziewica ofiarująca*, „Pastores” 15 (2002), nr 2, s. 110-119; *Nowe tajemnice różańca świętego: teologia, kontemplacja, życie*, Ząbki 2002; *Przez Jezusa do Maryi. Materiały z sympozjum mariologicznego zorganizowanego przez Polskie Towarzystwo Mariologiczne*, Licheń, 26-27 października 2001 roku, red. S.C. Napiórkowski, K. Pek, Częstochowa–Licheń 2002, s. 31-51; *Oto Matka Twoja: biblijny katechizm maryjny*, Kielce 2007; *Różaniec Dziewicy Maryi: rozważanie tajemnic z Janem Pawłem II*, Kielce 2010.

⁵ J. Kudasiewicz, *Biblijna droga pobożności maryjnej*, s. 248.

O zachęcie do naśladowania Maryi prawie nie wspominało. Mając to na uwadze, J. Kudasiewicz ocenia, że „była to pobożność typowo ludowa, emocjonalna”⁶. Tak odbierał również czas pobytu w szeregach sodalicy mariańskich, do której należał w okresie gimnazjum oraz liceum. Lata PRL wyraźnie przyczyniły się do tego, że wówczas pobożność maryjna nabrała kształtów bogoojczyźnianych.

Na inne kierunki formacji tej pobożności J. Kudasiewicz natrafił w seminarium duchownym w Kielcach. Należał do koła czcicieli Maryi. O ile scholastyczna mariologia nie wzbudziła w nim zainteresowania, o tyle zafascynował się biblijnymi wprowadzeniami do modlitwy różańcowej. Jednak mając na uwadze swój artykuł w piśmie kleryckim, uznał po latach, że to w dalszym ciągu była maryjność z wczesnej młodości.

Pewien zwrot nastąpił, gdy wyjechał do Rzymu na studia. Zabrał tam znaleziony przypadkowo traktat maryjny św. Ludwika Grignion de Montforta. Po tej lekturze uznał, że „prawdziwe nabożeństwo do Maryi stawia duże wymagania, to nie jest zwykła dewocja”⁷. Prawdopodobnie od tego czasu zaczął oceniać wszelkie formy pobożności maryjnej w kontekście całego życia chrześcijańskiego. Prowadziło go to do wniosku, że łatwo jest zorganizować wystawny kult, bez troski o prawosć życia i sprawiedliwość, bez stałej formacji chrześcijańskiej.

Studia biblijne i nauczanie Vaticanum II przyczyniły się do bardziej krytycznej lektury Montforta. Zdaje się, że Biblia wówczas zajęła jednoznacznie miejsce traktatu, którego tezy w niektórych miejscach należało skorygować. J. Kudasiewicz nie opublikował komentarza do pism francuskiego niewolnika maryjnego. Postanowił nade wszystko stosować Pismo Święte w kształtowaniu pobożności chrześcijańskiej, także maryjnej. Krótko mówiąc, zaczął współmyśleć z nauczaniem soborowym i nauczaniem papieży Pawła VI i Jana Pawła II. Utwierdziło go w takim nastawieniu spotkanie w KUL z prof. S.C. Napiórkowskim OFMConv. Aż do czasu przejścia tych profesorów na emeryturę oba nazwiska figurowały na najważniejszych sympozjach mariologicznych w Polsce.

WKŁAD JÓZEFA KUDASIEWICZA W ODNOWĘ POLSKIEJ MARIOLOGII

Prof. Kudasiewicz do najważniejszych swych prac mariologicznych zaliczył medytacje biblijne o Maryi. Jednak lektura wszystkich jego publikacji prowadzi do wniosku, że nie można pominąć opracowań mniejszych, zwłaszcza dwóch artykułów. Zabrał ważny głos w sprawie mariologii eklezjotypicznej i w sprawie dewizy *per Iesum ad Mariam*.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże, s. 250.

UZASADNIENIE MARIOLOGII EKLEZJOTYPICZNEJ

W dniach 18-21 października 1989 roku organizowałem w Lublinie sympozjum poświęcone mariologii eklezjotypicznej. Jego celem była weryfikacja metodologiczno-teologiczna takiego nauczania o Matce Pana⁸. Próba została podjęta przez polskich teologów. Nawiązano do kongresu mariologicznego w 1958 roku, na którym odkrywano, że w mariologii pojawiły się dwie koncepcje: chrystotypiczna i eklezjotypiczna. Nie trzeba być wybitnym znawcą mariologii w Polsce, aby odkryć, że była ona w XX wieku ukierunkowana chrystotypicznie. W czasie wspomnianego sympozjum postulowano, by to ukierunkowanie uzupełnić ujęciem eklezjotypicznym. Ten głos poparł i uzasadnił J. Kudasiewicz⁹. Zauważył, że kwestia jest ważna, gdyż Ewangelie wprost i wyraźnie nie mówią o związkach Maryi z Kościołem. Jedyne dostępne na ten temat tekst to Dz 1,13-14.

Jednak według niego ogromnego znaczenia nabierają wyrażenia, które *implicitie* ukazują prawdę o godności i misji Maryi. Postawił zatem tezę, że mariologia eklezjotypiczna jest przede wszystkim mariologią Córy Syjonu¹⁰. Odniesienie tytułu Córa Syjonu do Maryi pozwala w niej dostrzec uosobienie Kościoła – nowego Ludu Bożego. Terminem tym posługuje się Vaticanum II¹¹. Był on bliski także Janowi Pawłowi II¹². W zrozumieniu znaczenia tego tytułu należy odwołać się do So 3,4 i Za 2,14. W tych tekstach Córa Syjonu stanowi personifikację Izraela. Zastosowanie tego ujęcia widać u Łukasza, zwłaszcza w wyrażeniu *chaire*, które wzywa do radości mesjańskiej. Płynie ona z poczęcia, narodzin i życia Jezusa. Zdaniem biblisty Maryja jako indywidualna osoba reprezentuje i streszcza w sobie lud Boży Starego Testamentu. Według Jana „zamiast Jerozolimy – Matki wszystkich ludzi występuje teraz Maryja – Matka wszystkich wierzących w Chrystusa, których przedstawia umiłowany uczeń stojący pod krzyżem”¹³. Mając to na uwadze, można stwierdzić, że Maryja reprezentuje również Kościół – Matkę. Zdaniem J. Kudasiewicza to ujęcie wzbogaca rozumienie roli Maryi w Kościele. Nie tylko potwierdza, że jest ona obecna pośród Kościoła, jak wzór i orędowniczka, ale prawdziwa personifikacja Kościoła. Jednak jego zdaniem, nie tylko jest ważny dla mariologii tytuł Córa Syjonu. Matka Jezusa jest uosobieniem ludu Przymierza. Bowiemy „*fiat* zwiastowania jest momentem poczęcia Jezusa i Kościoła, którego On jest Głową”¹⁴. Podobne znaczenie eklezjotypiczne posiada J 2,1-12; 2,5. Prowadzi

⁸ K. Pek, *Intorno alla mariologia ecclesiotipica*, EphM 40 (1990), I-II, s. 129-133.

⁹ J. Kudasiewicz, *Biblijne podstawy mariologii eklezjotypicznej*, w: *Matka Jezusa pośród pielgrzymującego Kościoła*, red. J.S. Gajek, K. Pek, Warszawa 1993, s. 39-76.

¹⁰ Tamże, s. 43nn.

¹¹ KK 55.

¹² RM, 3, 8, 24, 41.

¹³ J. Kudasiewicz, *Biblijne podstawy mariologii eklezjotypicznej*, s. 50.

¹⁴ Tamże, s. 55.

to biblistę do wyrażenia przekonania, że rację miał M. Thurian, gdy nazwał Maryję ikoną Kościoła. To ujęcie bardzo uzupełnia znany w Polsce tytuł Matka Kościoła¹⁵.

W podsumowaniu referatu J. Kudasiewicz wyraźnie zaznaczył, że mariologia ekklezjotypiczna posiada głębokie podstawy biblijne. Ponadto uwzględnia ona jedność obu Testamentów. Od strony egzystencjalnej ukazuje biskość Maryi i macierzyński rys Kościoła.

Dziś w polskiej literaturze przedmiotu można znaleźć wiele prac rozwijających mariologię ekklezjotypiczną. Referat sprzed 25 lat był jednak pionierski.

PROMOCJA DEWIZY *PER IESUM AD MARIAM*

Nowe tysiąclecie przyniosło interesującą inspirację dla mariologii. Impuls dał Jan Paweł II w roku 2000, na zakończenie kongresu mariologicznego w Rzymie podczas Roku Jubileuszowego. 24 września na zakończenie papieskiej sesji Jan Paweł II podczas homilii przypomniał znaną dewizę *per Mariam ad Iesum*. Ale dodał, także: *per Iesum ad Mariam*. Rok później, bo w dniach 26-27 października, zostało zorganizowane w Licheniu sympozjum poświęcone tej sprawie. Organizatorem było Polskie Towarzystwo Mariologiczne i sanktuarium. Uczestnicy mieli świadomość, że papież wyeksponował dewizę niezwykle brzemienną w skutkach teologicznych i pastoralnych. Ponadto było już wiadome, że w Europie jedynie wydanie polskie i francuskie „L’osservatore Romano” zauważyło spontaniczne dopowiedzenie Jana Pawła II¹⁶. Badacze jego myśli nie byli zdziwieni, gdyż kilkakrotnie posłużył się tym określeniem już jako Karol Wojtyła, począwszy od lat 60. minionego stulecia. Po sympozjum powstała zespołowa monografia. Wydatnie przyczynił się do jej powstania J. Kudasiewicz¹⁷. Warto jednak w tym miejscu zauważyć, że lubelski biblista już nie pierwszy raz zmagał się z tym tematem. Zainspirowany komentarzem S.C. Napiórkowskiego do encykliki *Redemptoris Mater* w pierwszym wydaniu swej książki wprowadził paragraf zatytułowany: *Przez Jezusa do Maryi*¹⁸. Uzasadnienie dla tej dewizy znalazł w perykopie o mędrcach ze Wschodu (Mt 2,1-12).

Na użytek licheńskiej sesji J. Kudasiewicz sformułował dwie tezy:

„1. Jezus umierając na krzyżu objawił nowy rodzaj macierzyństwa Maryi: Maryja nie tylko jest matką Jezusa, ale z Jego woli jest matką umiłowanego ucznia i tych, których On reprezentował. Maryja została przez Jezusa objawiona jako matka uczniów. *Przez*

¹⁵ Tamże, s. 72.

¹⁶ K. Kowalik, *Per Mariam od Iesum, per Iesum ad Mariam*, „Salvatoris Mater” 2 (2001), s. 23.

¹⁷ J. Kudasiewicz, *Przez Jezusa do Maryi w Biblii*, w: *Przez Jezusa do Maryi. Materiały Z sympozjum mariologicznego zorganizowanego przez Polskie Towarzystwo Mariologiczne*, Licheń, 26-27 października 2001 roku, red. S.C. Napiórkowski, K. Pek, Częstochowa–Licheń 2002, s. 31-51.

¹⁸ J. Kudasiewicz, *Matka Odkupiciela*, Kielce 1991, s. 109.

Jezusa... ma tu nie tylko zwykły sens poznawczy, ale również głęboką wymowę teologiczną (J 19,25-27). Wreszcie Jezus dał Janowi Maryję za matkę. Przez Jezusa Maryja została dana Janowi i tym, których on przedstawia. «Objawiona» i «dana» przez Jezusa. Tekst ten stanowi podstawę teologiczną formuły *Przez Jezusa do Maryi*. 2. W Nowym Testamencie spotykamy ludzi, którzy «szukając» Chrystusa znajdują również Jego Matkę (Mt 2,1-11); «oczekując» na Mesjasza-Zbawiciela spotykają również Jego Matkę (Łk 2,25-35); wreszcie «słuchając» słów Jezusa i «patrzając» na Jego czyny dochodzą do uwielbienia Jego Matki (Łk 11,27-28)¹⁹.

Trzeba przyznać, że najbardziej oryginalna jest interpretacja J 19,25-27. Nie tylko widać w niej ilustrację dewizy *przez Jezusa do Maryi*. Ta perykopa bywała czytana na użytek niewolnictwa maryjnego lub zawierzenia Maryi z pominięciem bezpośredniego kontekstu. J. Kudasiewicz, nieskrępowany upowszechnionymi komentarzami, wydobywa na światło dzienne czasownik *lambanein* (polskie tłumaczenie „przyjąć”) i jego znaczenie teologiczne. To określenie łączy się z terminem obecnym w prologu Janowym i nie oznacza przyjmowania niewolniczego lub sentymentalnego, ale w wierze. Nie jest wykluczone, że przemyślenia J. Kudasiewicza wyraźnie są pionierskie także dla teologii przyjmowania Matki Jezusa. Ważne było odkrycie prawdy w testamencie z Krzyża, że kontemplując tajemnicę Jezusa, spotykamy Jego Matkę. Zdaniem profesora budowanie maryjności na takim komentarzu będzie chronić przed mariocentryzmem i pozwoli na nowo odkryć w misterium Krzyża Jezusa Bożego Ducha. Zdecydowanie wyraża przekonanie, że przyjmowanie dewizy *przez Jezusa do Maryi* w odczytaniu tekstu Janowego „będzie prowadzić do Ducha Świętego, a nie zastępować Go. Dar Ducha bowiem jest nowym darem umierającego Jezusa (J 19,30.37). Nie utożsamia się z Jego Matką”²⁰.

MEDYTACJE O MARYI W KONTEKŚCIE ŻYCIA KOŚCIOŁA

Książka *Matka Odkupiciela* posiada w podtytule informację, że jest to zbiór biblijnych medytacji. Pozostaje jednak stwierdzić, że występujące analizy literackie, egzegetyczne i teologiczne nie pozwalają zaliczyć opracowania do łatwych medytacji. Wydaje się, że to raczej medytacyjne uprawianie teologii, a w tym wypadku mariologii. Jest ona biblijna, także poetycka, ale pozbawiona ekliwizacji i psychologizowania. Najważniejsze jest jednak inne założenie, które przyjął J. Kudasiewicz. Postanowił nie tylko przedstawić najnowsze badania mariologii biblijnej, ale także ukazać je w kontekście życia Kościoła. W wywiadzie powiedział: „moim wielkim pragnieniem było, żeby przyszły czytelnik mojej książki dowiedział się nie tylko o poziomie mariologii, ale również o życiu mojego

¹⁹ Tenże, *Przez Jezusa do Maryi w Biblii*, s. 33.

²⁰ Tamże, s. 42.

Kościola, o poziomie duchowości maryjnej, o recepcji soboru²¹. Powstała książka, która ukazuje Matkę Pana w kontekście historiozbawczym i w relacjach z Ojcem (cz. 1), z Synem (cz. 2) i z Duchem Świętym (cz. 3). Relacje biblijne autor czytał zgodnie z założeniem w kontekście Kościoła w Polsce. Odkrywał, że polska pobożność maryjna w wielu miejscach odstaje od Objawienia, bo skłania się ku objawieniom prywatnym, nie liczy się z nauczaniem Kościoła. Ujawnił jednak po latach, że krytyczny głos spowodował reakcję pewnych osób, które przekazały opracowanie do Kongregacji Nauki Wiary. Okazało się jednak, że w Kongregacji głos krytyczny spotkał oskarżycieli, a pozytywnie przyjęto diagnozę i postulaty lubelskiego biblisty²².

Na uwagę zasługuje także przekład tej książki na język rosyjski²³. Książka w ten sposób nie tylko służy właściwemu kształtowaniu pobożności maryjnej we wschodnich rejonach Europy. Wyraźnie pozytywnie została zauważona przez encyklopedyczne środowiska prawosławne w Moskwie²⁴.

JÓZEF KUDASIEWICZ'S MARIOLOGY FOR THE CATHOLIC CHURCH IN POLAND

Summary

Józef Kudasiewicz's (1926-2012) biblical studies constitute an important contribution to explaining or promoting vital Mariological issues, his theological sensitivity being shaped by Polish Marian devotion and by the teaching of the Second Vatican Council. Kudasiewicz convincingly argued for the need of pursuing ecclesiotypical Mariology. The Virgin Mary is prophesied in the Old Testament as the Daughter of Zion, while the New Testament shows her as an Icon of the Church. A better understanding of the dignity and function of Jesus' Mother is obtained with the acceptance of the motto: "through Jesus to Mary", very much embraced by John Paul II and biblically justified by Kudasiewicz. The latter scholar's Mariological publications include a meditative commentary to all biblical references to Mary, grounded in the context of the Church in Poland. In this way, Kudasiewicz arrives at several (frequently unpopular) propositions as to proper Marian devotion.

Słowa kluczowe: Józef Kudasiewicz, polska mariologia, mariologia eklezjotypiczna, dewiza *przez Jezusa do Maryi*.

Keywords: Józef Kudasiewicz, Polish Mariology, ecclesiotypical Mariology, motto: *through Jesus to Mary*.

²¹ J. Kudasiewicz, *Biblijna droga pobożności maryjnej*, s. 253.

²² S.C. Napiórkowski, *Teologu polski, co sądzisz o swojej twórczości*, s. 167-168.

²³ И. Кудасевич, *Матерь Искупителя: библейские размышления*, Москва 2000.

²⁴ В.Н. Васечко, *Богородица. Католическое учение о Божией Матери*, *Православная энциклопедия*, т. 5, Москва 2000, с. 499-501.